

Duša rijeke

«The soul of the river»

by Alexander Denisenko

Source:

ODJEK - Journal for Art, Science and Social Issues (ODJEK - Revija za umjetnost, nauku i društvena pitanja), issue: 1-2 / 2012, pages: 29-32, on www.ceeol.com.

Dmitro Čistjak (Dmytro Chystiak) je rođen u Kijevu 1987. godine. Piše poeziju i prozu te književno-kritičke i lingvističke studije. Prevodi s francuskog (djela belgijskih, kanadskih, marokanskih, francuskih i švicarskih pisaca) i poljskog jezika. Autor je zbirke pjesama i poetskih prijevoda „Prvi otopljeni snijeg“ (Kijev, 2006). Aspirant je i asistent na katedri francuske filologije Kijevskog sveučilišta „Taras Ševčenko“. Laureat je međunarodnih natječaja za frankojezične pripovjedače (Dijon, 2008; Bruxelles, 2009) i za prevoditelje kanadske književnosti (2006, 2008, 2009). Laureat je više ukrajinskih natječaja za poeziju, te nagrade „Oles Gončar“ (2010), nagrade Nacionalne Akademije znanosti Ukrajine (2008) i Poslanstva Kanade u Ukrajini (2006–2009). Prijevodi djela Dmitra Čistjaka su izašli u Armeniji, Belgiji, Njemačkoj, SAD, Francuskoj i Švicarskoj. Član je Nacionalnog saveza pisaca Ukrajine i Saveza prevoditelja zemalja Zajednice neovisnih država i Baltika.

Za priču „Polje uvečer, ujutro“ je dobio nagradu na međunarodnom natječaju pripovjedača u Kraainemu (2009, Belgija). Prevedena je na njemački i armenski jezik.

Ž. M.

DUŠA RIJEKE

■ Oleksandr Denisenko

Saško Samusenko je plutao rijekom Rosl već treći dan. U poslijepodnevnim satima njegovo lice, osuto žuto-plavim plikovima, peklo je nemilosrdno sunce. Plikovi su rasli, tijelo se raspadalo i sve više upijalo mirise rijeke. Rijeka ga je polako probavljava.

No, Saško je bio ravnodušan. Volio je sunce, jer mu je grijalo već razrijedeni mozak i glavu, kao u loncu, uzavrele su bile slike i lijepa topla sjećanja. Još je Saškov duh hodao zemljom i ostao među najblžima, iza njega.

Noć ga je hladila i isušivala plikove. Oštar kao igla, mjesec mu je razrezao mozak i ispuštao sve što se nakupilo u hladnu beskonačnost. Lijepa sjećanja pretvarala su se u gnoj, a nježne slike u topli riječni mulj.

No Saškov duh nije prianjao uz tijelo. On je još malo trebao biti injem svemira. Bio je još mlad i nespokojan, želio je kući, do najbližih i htio saznati: ZAŠTO JE UBIJEN SAŠKO SAMUSENKO.

Tada je onaj kojeg zovu Bog, pretvorio Sašku u komarca i pustio, zajedno s maglom, niz Ros.

Na obali, u tami, stajao je Petro Taborskij i zagleđao se u nestalni odraz mjeseca na blistavoj koži vode. On je čekao dok se sasvim ne izgubi sjena - sjena Saškovog tijela. Da se potom mrtvac prikači za žile nekog stabla ili zapadne pod skliski kamen i ostane tamo dok Taborskij ne ode daleko. Tako je htio onaj kojeg zovu Bog, jer je tako bilo potrebno.

Saško je znao Petra iz djetinjstva. Njihova kuće su se nalazila preko puta u istoj ulici. Uz to su išli u isti razred. Obojica su bili prgavi i obojica željeli biti prvi. Ne može se reći da su se tukli. Može se reći da su tukli druge. Obitelji su im bile siromašne.

Saško je imao strica koji je živio u Kijevu i glaćao granitne kamene gromade u tvornici „Granit“. On je dovozio Saškovima darove, razno kamenje i kristale - govorio mu kako se oni nazivaju. Saško je zapisao niz tih naziva, a kamenje čuvao u kutijama. Bili su tamo

razni: i porfir, i serpentin, i travertin (kristal vode sa zemljom, korijenjem i lišćem), i Saško se volio njima igrati. On ih je crtao, razgledao crvene, zelene, zlatne, srebrne žilice i naučio razlikovati svaki na dodir. U njegovom selu je bio kamenolom granita. Saško je počeo ići tamo i skupljati sebi zbirku.

Petra Saškov hobi nije zanimalo, kao ni ostale seoske dječake, već samo kamenje kojeg je bilo na svakom koraku. Ali kad mu je njegov stric donio staklenu brusenu kuglu - svi su pozavidjeli Sašku. Ta je kugla bila od čvrstog stakla, veličine golubljeg jajeta i kao da je iznutra svijetlica. Posebno bi zasjala kad bi bio sunčan dan i bila spuštena u vodu rijeke. Čak je i na najvećoj dubini bila je vidljiva ta svjetleća točka i dječaci su mislili da ih ona gleda. Jednom je Petro istrgnuo Saški tu kuglu, stavio je na kamen i lupio komadom željeza. Saško je kriknuo. Kugla se razletjela na komadiće, kao da se rasprsla i staklene kapi su polako, kao lišće, pale na dno. Petro je gledao u vodu i rekao: "Gotovo."

Stric je potom donio još puno takvih kugli, ali te prve je Sašku bilo jako žao.

Komarac je sjedio na staroj torbi i čuo zapomaganje svoje majke. Ona je vrinsula onako kako zapomazu za mrtvima. Iako nitko nije znao da je Saško umro. No, majka je znala. Ona je odmah osjetila Saškovu smrt. Ona je tog jutra, nakon noći kad je nestao Saško, pojurila u selo i rekla: "Saško je nestao... Uvečer je ostavio svoj traktor u blizini kuće i otisao s momcima da ih počasti pićem jer je dobio sina. A sad ujutro treba na posao... A njega nema... Njega više nikada neće biti..."

Saškovom sinu je bio osmi dan. Mamino mlijeko je bilo vruće, čak je opekle njegova ustašca. Bile su u njemu samo dvije ili tri vrele suze. Galja, Saškova žena, gnječila je svoje nabrekle, vatrom zalivene grudi i plakala. Grudi su joj bile kao kruh iz pećnice. Grudi su joj bile suncem zažarene crkvene kupole. A njena sverkrva je prolazila pored njih, kao pokraj nečeg bolnog i upaljenog. Sinčić je plakao, a Galja ga je hraniла tim toplim opekkama i samo plakala. No, tiho, tiho, da je nitko ne čuje ni ne vidi. Pomalo je iz bradavica tekla krv. Pomalo je bol nestajala. Još malo i zaspao je njen sin.

Tada je Galja legla s njim uza se i zaspala. Sanjala je svoju baku Serunku koja je živjela u središtu sela i nije izlazila posljednjih nekoliko godina iz kuće. U njoj nikoga nije bilo, i ljudi su govorili da je baba vještica. Babu nisu voljeli. Ni baba nikoga nije voljela. Oči su joj bile dvije oštре krhotine i majke su skrivale

svoju djecu od tih hladnih zlih očiju. Baba je bila naduta. Mučila ju je angina. Bila se zaključavala u kući i izlazila iz nje samo noću. Susjedi su čuli kako škripe vrata. Jednom, nakon velikog snijega, nešto je lupilo. Uznemireni mjesec je prošao selom. Ljudi su pojurili van i vidjeli da se kuća Babe Serunke strovalila, stresla pod težinom snijega. Kroz crni prijelom brzo je raslo u nebo bijelo kitnjasto drvo kao para ili dim. Najsmjeliji su pojurili unutra. Nije to bila kuća već pustoš. Kutovi su joj bili presvučeni paučinom. U tamnim kutovima tužno šute samotni planeti. Samo dojilja, sasvim ispunjena mlijekom, stoji usred kuće. Iz nje izbjiga para.

Galja je spavala. Vidjela je prošlost. Vidjela kako je, kao dijete, bila u toj kući i umočila prst u mlijeko. Oblizala ga je. Mlijeko je bilo vruće. Mlijeko je bila vatra. Ona joj teče u trbuhu. Pali joj utrobu. Izvrće je. Galja viče. Ona skiči i laje kao ranjeni pas. Planeti u kutovima uzdišu.

"Ta glupa Serunka! Bacila je urok, a sama umrla i ostavila zlo bez nadzora..." Baka Natalija, s druge obale Rosi, čula je kako se muči Galja. Kad bi mogla ustati, makla bi urok. Ali ne može, nju je snašla paraliza u vrtu. Nju je na tom mjestu iznenada udario grom. I s krumpirišta, kao suhu granu, prenijeli su baku na bijelu peć s naslikanim pijetlovima i zaboravili tamo na nju. Možda umre?... Baka zna da neće. Još neće zapjevati naslikani pijetao. I neće oživjeti Božjim niti vražnjim duhom. Njoj je s peći vidljivo kako pluta Rosom Saško Samusenko. Samo što to ne može reći niti ima kome.

Galja je zaspala ponovno. Komarac je trepuo krilima i osvanuo je novi dan.

Opet sunce, opet lijepo razmišlja Saškova glava. Nabrekle crne pruge umjesto očiju vide djevojke koje se igraju na obali i smiju se, vidi dolje čamce i pljesak vesala. Uši pune vode čuju ljude koji ga traže i psuju.

Saško, međutim, ne isplivava na površinu ni ne udara o nečije veslo rukom. Njegove noge je omotala drezga, a na zatiljku je urastao pramen crne, kao žica guste, alge. To je crna ruka rijeke. Ona je odvukla Sašku na samo dno, i priteže dolje. Ona ga ne pušta. Tako hoće onaj kojeg zovu Bog.

Svježa riječna struja obavila je njegovo tijelo. Saško je prepoznao Zaričku². Tu se u Ros ulijeva Rohozjanka. Tu je njegova kuća. Na žućkastocrvenom zidu visi i ori se radio. Nešto se govorilo o trozupcu i francuskom ljljanu, nešto o ruskom Evanđelju i kletvi Bourbona i Valois³. I još drugih zvukova. Svetlo je zgaslo. Pojurile sjene. Nezasitnim olovom svijetli gola tvr-

da zemљa коју су изгazile generacije Samusenkovih. Danas је она zaslјepila oči kao da se по dvorištu zatkotrljalo sunce.

Majka nije došla do Saške u bijeloj bluzi, s marom s cvjetnim ornamentima. Majka ne zna gdje je on. Ona više ne zapomaže toga dana. Sjedi na klupi i drobi mak u loncu. Želi ispeći kolač s makom i šljivama. To je on jeo kao dijete.

Dolazi u kuću istražitelj. Pita je li se ikada posvadao Saško s Taborskim. Majka šuti, gleda Galju. Istražitelj pita ponovo. Galja uvlači glavu u ramena, kao da je kriva, u kući vlada tišina. Istražitelj (zaškripao stolicom): "Taborskij cijelu noć nije dolazio kući. Tako su rekli Olga i Ivan."

Saško je slušao. On je postao sjena zavjese koja se nervozno zatresla na vjetru. To je bio njegov grčeviti dah. Njegova duša niti se zagrcnula, niti uzela zraka. I on je sad video ono što ne mogu vidjeti živi.

Saško je znao da Petro odlazi k Olgi, iako je ona bila udata. Njezin suprug Ivan, uvijek pijan i po prirodi slabašan, stražario je noću na farmi, a tijekom dana pijan hodao selom s ružom i pjevao. S njim su uvijek išla dva psa. Ivan ih je nazivao svojim boljarima⁴.

Olgina kuća se nalazila iznad nasipa, na padini. Kamenjem je bila popločana staza s rijeke gotovo do samog dvorišta.

Te večeri, Saško nije htio pjevati. Bilo je prekasno, a ujutro je morao na posao. Ustao je od stola, gdje su sjedili Olga, Petro i Ivan s ružom, i rekao da će uskoro doći.

Tom stazom spustio se do rijeke. Nečim ga je rijeka mamilala k sebi. Nešto je u rijeci bilo savršeno. Ona je bila i dobra i ponosna. Reći "živa" on nije htio. Bila je otajanstvena, a opet otvorena za sve. Saško je shvatio da je to otajstvo tvorila voda sa svojom dubokom, tamnozelenom bojom, koja svakog trenutka može postati opasna, posebno za zle ljude. Za dobre ljude i dječu rijeka Ros je uvijek bila nježna i radosna. Ona je skupljala mali zvonki dječji smijeh u očaravajućim sjenama vrba i jasika, izbacivala mala tijela s preplanulim leđima i bijelim stražnjicama na pljosnate tople kamenčice, golicala valovima i sama brbljala i dadiljala ih. Saško se sjetio djetinjstva. Bio je ispunjen topnom. Mirno svjetlo je sjalo po njemu, blještalo u mraku noći i privlačilo k sebi sva živa bića: ribu u rijeci, hladni zrak, kukce i puževe na mokroj travi.

Petro je također ustao od stola i rekao da će potražiti Sašku. Ivan je bio pijan, a Olga nestrpljiva. Ona je čulno pogledala Petra i mahnula mu glavom da se

brzo vrati.

Izlazeći iz kuće, Petro je odmah video Saškinu svijetlu sjenu nad rijekom. Tiho je prišao Saški iza leđa i zaustavio se. U vodi se, u blizini Saškovihi nogu, meškoljila riba, žabe kreketale, iznad njegove glave u toplov vlažnom zraku zujali su komarci i lepršali noćni leptiri.

Petro je bio uznemiren. U grudima mu je odjednom postalo hladno i pusto, kao da mu je netko iz grudi isisao unutarnjost. Tako je bilo i onda kad je ubio šumara, dok je vozio motocikl. Petro je zategnuo žicu između stabala, a glava pokojnika odskočila sama - poput lubenice. Tako je bilo i onda kad su se kravama u kolektivnoj farmi nadula crijeva od mokre djeteline. Krave su padale u gnoj i hripare kao probijeni kotači. Nekima je rasporio trbuhe i nesretnice su se s mukom klatile i vukle za sobom svoja crijeva i iznutrice. Pola stada je preživjelo, a njemu su dali sat. Hoće li spasiti ili uništiti - Petra nije bilo briga. Njemu je bilo zadovoljstvo udariti. I on je znao da tako treba i da je od toga dobro ne samo njemu.

Saškov duh se vratio u prošlost i postao pramen na svom tjemenu. On je video Petra, video njegove luđački uplašene oči, čuo njegove proklete misli, i pramen se još više sagnuo i skrutio. Saškina glava se nevoljko zgrčila. Petro je zgrabio kamen i udario po pramenu.

Saško je umro odmah. Petro je stajao neko vrijeme nad njim i grijaо se vidjevši kako je maleni čovjek, istkan od pare, a to je bila Saškina duša koja se polako izvukla iz mrtvih grudi, srebrno tanka kao paučina, izašao i otišao u nebo. Kada je prošao pored Petra, stao je na njega i rukom se odupro o njegovu glavu.

Petro se vratio kući. Ivan je već bio spavao s licem na stolu. Ruža je ležala pored njega. Petro je rekao Olgi: "Saške nema... Nigdje."

Saško je, hvala bogu, video sve. Bilo mu je ugodno i nije obratio pozornost na onog starog, grubog, poput brvna, soma koji mu je grizao prste. Prsti su se otkinuli i, poput perja, pali na dno rijeke. Saški je bilo lijepo. On je gledao tamnim prugama umjesto očiju svoje prste okovane muljem i odjednom primijetio svijetu staklenu kuglu. Ona mu se smijesila. Ona je zaigrala, treptala na njega svojim zlatnim okom. Saško se umorio od brbljanja sa somom, koji se, žvačući, sjetio svog djeda, koji je nekoć poznavao Saškovog djeda. Saško se nije želio vratiti ljudima koji plove rijekom i psuju. Pramen crnih, krutih kao žica, algi koje rastu na njegovoj glavi, vuče ga prema dnu, prema blistavoj kugli. I Saško pliva – zavrтjelo se u viru njegovo naduto ti-

jelo, oblažu se muljem njegove noge, obrasta drezgom lice. Sva voda utječe u njegova usta. Sve ide kroz njega, i som sa svojim djedom, i Saškov djed i baba Serunka i baka Natalija, i njegova supruga Galja i majka, i Petro...¹

Sve živo i sve što je umrlo, prodire u njega i izliva se u njega. On polako sam postaje blato, i polako dobiva izgled teških misli, a ponekad se uznenmiri i zavrći u plesu prema toku rijeke. A to je za njega najveća sreća i veliko otajstvo.

Samo ponekad, za ljudsko oko, onaj kojeg zovu Bog, Saški dopušta prošetati. I tada se, od pare satkani maleni čovjek, nagne nad vrućim štednjakom s majči-

nim kolačem s makom i šljivama i udiše njegov miris i snagu. A kada se crno nebo prošije do kraja mjesec- vim sjajem, mali komarac sleti na gornju usnu odojčeta i proteže se ticalom do ružičastog nosića. On sluša lagano djeće disanje. I diše sa svojim sinom².

S ukrajinskog preveo: Žarko Milenić

Bilješke

¹ Rijeka u Ukrajini, desna pritoka Dnjepr-a (prev).

² Selo u Žitomirskoj oblasti u Ukrajini (prev).

³ Francuske vladarske dinastije (prev).

⁴ Velikaši u srednjovjekovnoj Rusiji. Misli se konkretno na boljarsku svitu koji su pratili knjiza (prim. autora).

Oleksandr Denisenko (Kijev, 5. rujna 1958.) ukrajinski je pisac, redatelj, glumac, scenarist, dramatičar, romanopisac, te televizijski i radio spiker. Godine 198. diplomirao je na odjelu glume na Fakultetu kinematografije u Moskvi. Kasnije je diplomirao režiju na fakultetu I. Karpenko-Karim u Kijevu. Snimio je filmove: "Što je zapisano u knjizi života" (pobjednik Međunarodnog filmskog festivala „Majka“ u Haifi, 1989, i sovjetskog festivala "debi" - Moskva, 1989), "Puše vjetar sičovski", "...i počela revolucija", "Peta godina: buđenje", "Umjesto Boga" i drugi. Kao glumac je igrao uloge u filmovima: "Visoki prijevoj" (Grand Prix međunarodnog festivala "Mladost", 1982), "Legenda o kneginji Olgi", "Smiluj se i oprosti", "Savjest", "Priče iz Starog Arbata", "Zatočenici duha", "Ukrajinska krvna osveta", "Suze su kapale" i drugi.

Od 1988. godine piše prozu i objavljuje u ukrajinskom listovima i časopisima te književnim zbornicima. Autor je više romana, pripovijesti, kratkih priča, filmskih scenarija i drama.

U drami "Oksana" riječ je o zadnjih nekoliko godina i tajnovitoj smrti Tarasa Ševčenka.

Postavljena je u Nacionalnom Akademskom kazalištu „Ivan Franko“ 2003. godine pod naslovom "Božanska samoća".

Priča "Duša rijeke" prevedena je na njemački i tiskana u njemačkoj antologiji bizarre proze «Die Stimme des Grases» (2000.), u antologiji "Privatna kolekcija" (Livov, 2002.). Godine 2008. objavio je knjigu proze "Duša rijeke".

Godine 2009. je objavio knjigu "Srčani raj ili Oksana". Njome je osvojio drugo mjesto na međunarodnom natječaju u Moskvi.

Za filmski scenarij „Oksana“ dobio je drugu nagradu na ukrajinskom književnom natječaju "Krunidba riječi".

Član je Saveza filmskih djelatnika Ukrajine, Zajednice ukrajinskih dramatičara i Ukrajinskog društva pisaca.

God 2004. je stekao status „Zaslužnog umjetnika Ukrajine“³.

Ž. M.